

Hnízdění dutinových pěvců v Klopotovském údolí v letech 2010 – 2011

Breeding of Hole nesting passerines in Klopotov valley in 2010 – 2011

Václav Pavel*, Filip Laštovic# a Vojtěch Volf+

* Křovice 21, 518 01 Dobruška, email: vaclav.pavel@upol.cz

Rašínova 273, 549 01 Nové Město nad Met. e-mail: filip.endula@seznam.cz

+ Na Pořiči 412, 518 01 Dobruška, e-mail: volf.dka@seznam.cz

Abstrakt

V Klopotovském údolí u Nového Města nad Metují bylo v letech 2010 a 2011 instalováno 20 budek pro pěvce. Obsazenost budek hnízdícími dutinovými ptáky byla v prvním roce 25 % a v druhém roce 80 %. Až na jeden případ hnízdění sýkory modřinky (*Cyanistes caeruleus*), šlo ve všech ostatních případech o hnízda sýkor koňader (*Parus major*). V článku je hodnocena hnízdní biologie hnízdících sýkor. Tvar vletového otvoru a druh stromu, na kterém budka byla pověšena, neměly vliv na obsazenost budky. Kromě ptáků budky využívali i bezobratlí živočichové a savci.

Abstract

*Twenty nest boxes were installed in Klopotov valley close to Nové Město nad Metují in 2010–2011. Nest boxes occupancy was 25 % in 2010 and 80 % in 2011. Breeding species were Blue Tit *Cyanistes caeruleus* (in one case) and Great Tit *Parus major* (in all remaining cases). We studied breeding biology of breeding tits. Shape of the entrance and species of tree, on which nest box was installed, have had no effect on nest box occupancy. Invertebrates and mammals used the nest boxes, besides the birds.*

Úvod

Cílem muzejní činnosti je získávat, shromažďovat, ochraňovat, trvale uchovávat, odborně spravovat, zpracovávat a zpřístupňovat veřejnosti doklady vývoje přírody a společnosti. Nedílnou součástí muzejní práce je tak i výzkumná činnost mapující přírodu a společnost v oblasti působení daného muzea. Po celou dobu existence přírodovědného oddělení Městského muzea v Novém Městě nad Metují jsou pod jeho záštitou prováděny různé výzkumy živočichů a rostlin na území regionu Novoměstsko. Jednou z těchto aktivit byl i ornitologický výzkum zaměřený na získání poznatků ze života ptáků hnízdících v dutinách. Za tímto účelem byly instalovány budky pro pěvce v lokalitě Klopotovské údolí. Naším cílem bylo navýšení hnízdních příležitostí pro dutinové ptáky a tím podpořit výskyt zajímavých druhů ptáků v tomto atraktivním příměstském výletním místě (viz také např. Dusík & Plesník 2010). Dalším cílem bylo získání základních informací o zpěvných ptácích, které na zvolené lokalitě budky obsazují. Sledovali jsme obsazenost budek, druhové složení hnízdního společenstva a hnízdní biologie a fenologie hnízdících druhů ptáků. Doplnkově jsme zaznamenávali i dílčí informace o využití budek dalšími druhy živočichů – obratlovců i bezobratlých. Takto podrobná studie dříve nebyla v daném regionu provedena a může tak přispět jak k základnímu poznání, tak k dalšímu rozvoji osvětové činnosti a turistiky v regionu Novoměstsko.

Popis lokality

Klopotovské údolí je sevřené lesní údolí Bohdašínského potoka v katastru Nového Města nad Metují (N 50° 10' 25", E 16° 10' 25", 200 - 400 m n. m., číslo čtverce kvadrátové sítě pro výzkum živočichů 5662). Je to turisticky atraktivní odpočinkové místo, kudy vede pěší výletní trasa (žlutá turistická značka). Lesní zvěř a ptactvo (divoká prasata, srnčí a jelení zvěř, lesní druhy ptáků) zde můžeme sledovat v několika oborách a voliérách obhospodářovaných správou městských lesů města Nové Město nad Metují. Námi nově vyvěšené budky pro pěvce vhodně doplnily tento přírodní koutek a pomohly přiblížit turistům krásy zdejší přírody.

Metodika

V Klopotovském údolí bylo 9. 4. 2010 vyvěšeno 20 budek pro pěvce. Obsah budek byl v hnízdních sezónách 2010 a 2011 (duben až červenec) pravidelně kontrolován každých 10 dní, aby mohlo být vyhodnoceno hnízdění dutinových pěvců. Budky byly umístěny ve spodní části údolí po obou stranách cesty a potoka, které údolím vedou, v rozestupech po 50 metrech. První budka, umístěná v blízkosti závory, kde údolí začíná je v nadmořské výšce 226 m n. m., poslední budka je ve výšce 376 m n. m., přímá vzdálenost mezi první a poslední budkou je 1 km. Všechny budky byly pověšeny na vzrostlých stromech ve výšce 3–4 m, aby byly snadno dostupné z žebříku, který byl pro účel kontrol používán, a aby byly ochráněny před nežádoucí pozorností vandalů. Budky byly zhotoveny z vodovzdorné překližky, vybaveny snímatelnou stříškou, kvůli jejich čištění a kontrole, s oplechovaným vletovým otvorem a větracími otvory v bočních stěnách a ve dně budky. Byly použity budky se dvěma druhy vletových otvorů – s kulatým otvorem o průměru 30 mm (10 budek), a s oválným otvorem o rozměru 30 x 45 mm (10 budek). Předmětem výzkumu bylo i to, kterému druhu otvoru dávají ptáci přednost. Vnitřní rozměr všech budek byl 120 x 120 x 240 mm. S ohledem na minimální rušení inkubujících samic bylo ke kontrole vajec a malých mláďat v některých případech používáno zrcátko. Po dosažení příslušného stáří (8–12 dní) byla mláďata okroužkována dle metodiky dané Kroužkovací stanicí Národního muzea v Praze. Při kontrolách byly zaznamenávány základní údaje podstatné pro studium hnízdní biologie společenstva dutinových pěvců (obsazenost budky, druh hnízdicího ptáka, počet vajec, počet mláďat, stáří mláďat, úspěšnost hnízdění, načasování hnízdění). Doplnkově byly zaznamenány i údaje o tvaru vletového otvoru a druhu stromu, na kterém byly jednotlivé budky vyvěšeny.

Výsledky a diskuze

Obsazenost budek

V roce 2010 byly vzhledem k relativně pozdnímu vyvěšení budek během prvního hnízdění obsazeny pouze 3 budky z 20 (15 %). Při druhém hnízdění byly obsazeny opět tři budky (15%), jedna z budek opakovaně, celkově bylo tedy v sezóně 2010 k hnízdění ptáky využito 5 budek (25 %). V druhém roce studia v roce 2011 bylo během prvního hnízdění obsazeno 12 budek (60 %), druhé hnízdění proběhlo v 6 budkách (30 %), dvě z budek byly obsazeny opakovaně, celkově tedy bylo ptáky k hnízdění využito 16 budek (80 %). Z obsazenosti budek v obou letech je patrné, že v prvním roce projektu bylo hnízdění v budkách negativně ovlivněno relativně pozdní instalací, kdy během prvního hnízdění neproběhla dostatečná doba pro adaptaci ptáků na nové hnízdní příležitosti (většina dutinových ptáků v době vyvěšování nových budek již obhajovala nějaké teritorium s přirozenou dutinou nebo starou rozpadající se budkou). Dá se předpokládat, že v nově vyvěšených budkách tak proběhla převážně náhradní hnízdění, nebo hnízdění jedinců, kteří tu sezónu začali hnízdit extrémně pozdě. Druhé hnízdění v obou letech bylo slabší než první (25-30 % obsazených budek) a pozdní vyvěšení budek v roce 2010 na obsazenosti při druhém hnízdění již není tak patrné. Další studie uvádějí obsazenost budek v rozmezí 45-67 % (např. Svoboda 2011). Výsledky našeho výzkumu tak ukazují na relativně vysokou obsazenost budek v Klopotovském údolí již během

druhého roku po instalaci, která naznačuje relativně početnou populaci dutinových pěvců v prostředí s nedostatkem přirozených dutin vhodných k hnízdění.

Druhy hnízdících ptáků v budkách

Během obou let studia bylo v instalovaných budkách zaznamenáno celkem 24 hnízdění dutinových ptáků (15 prvních a 9 druhých hnízdění). Z tohoto počtu pouze jednou zde vyhníždila sýkora modřinka (*Cyanistes caeruleus*) – během prvního hnízdění v roce 2011, všechna ostatní hnízdění patřila sýkoře koňadře (*Parus major*). V roce 2011 tak bylo během prvního hnízdění zastoupení hnízdících ptáků v poměru 11 sýkor koňader (92 %) a jedna sýkora modřinka (8 %), celkové zastoupení hnízdících druhů včetně druhého hnízdění bylo 17 sýkor koňader (94 %) a jedna sýkora modřinka (6 %). V roce 2010 všechna hnízdění patřila sýkoře koňadře. Další studie podobně uvádějí převažující obsazenost instalovaných budek sýkorami koňadrami a modřinkami, i když ve většině případů autoři zaznamenali v menší míře i hnízdění dalších druhů dutinových pěvců (např. některé další druhy sýkor, brhlík lesní *Sitta europaea*, vrabec polní *Passer montanus*, lejsci *Ficedula sp.*, rehek zahradní *Phoenicurus phoenicurus*; Kovačiková 2011, Svoboda 2011). Ze zmíněných druhů se v námi studované lokalitě hojněji vyskytuje pouze brhlík lesní a pro něho nejsou vzhledem k oplechovanému otvoru o velikosti 30 mm námi používané budky vhodné.

Hnízdní biologie zaznamenaných druhů dutinových pěvců

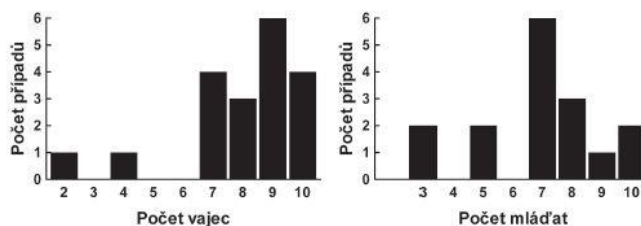
Sýkora koňadra

Data o velikostech snůšek a počtech mláďat u sýkory koňadry jsou uvedeny v tabulce 1 a v grafu 1. Z uvedených údajů vyplývá, že druhé hnízdění bylo v dané lokalitě nejen méně početné, ale i velikosti snůšek a počty vylíhlých mláďat z druhého hnízdění byly oproti prvnímu hnízdění nižší. Překvapivě téměř shodný byl pro první i druhé hnízdění počet vyvedených mláďat, tento údaj může být ale zkreslený relativně malým vzorkem. Naše data i zaznamenané trendy odpovídají dříve publikovaným údajům pro sýkoru koňadru na našem území i jinde v Evropě (Hudec 1983, Cramp & Simmons 1993, Glutz & Bauer 1993).

Tabulka 1. V tabulce jsou uvedeny u sýkory koňadry (*Parus major*) průměrné hodnoty \pm směrodatné odchylky, rozsahy hodnot a počty platných případů (N) pro počty vajec, vylíhlých mláďat a úspěšně vyvedených mláďat odděleně pro první a druhé hnízdění u všech hnízd v obou letech studia, kdy byly tyto údaje zjištělné.

	Průměr \pm SD	Rozsah	N
První hnízdění			
vejce	8,31 \pm 2,18	2–10	13
mláďata	7,09 \pm 1,97	3–10	11
vyvedená mláďata	6,73 \pm 1,74	3–10	11
Druhé hnízdění			
vejce	7,33 \pm 1,86	4–9	6
mláďata	6,75 \pm 1,91	3–9	8
vyvedená mláďata	6,75 \pm 1,91	3–9	8

Graf 1. Histogram počtů vajec a počtů mláďat v úplných snůškách sýkory koňadry *Parus major* (pro první i druhé hnízdění dohromady).

Z celkem 23 zaznamenaných hnízdění sýkory koňadry v obou letech bylo 18 hnízdění úspěšně zakončeno vyvedením mlád'at (celkem 135 vyvedených mlád'at). Ztráty na hnízdech byly způsobeny predací (1 případ predace vajec) nebo opuštěním hnízda (3 případy; v 1 případě opustily sýkory snůšku s 9 vejci, ve 2 případech opustily rozeseňené snůšky s 1–2 vejci). Údaje o načasování hnízdění u sýkory koňadry jsou uvedené v tabulce 2. Z uvedených údajů je zřejmé, že první hnízdění sýkor koňader na studované lokalitě začíná již zkraje dubna stavbou hnízd a většina koňader začíná inkubovat první kompletní snůšky koncem dubna. Vrchol vyvádění mlád'at potom nastává koncem května. Druhé hnízdění začíná zkraje června a poslední mlád'ata jsou z budek vyváděna v polovině července. Délka inkubace se pohybovala v rozmezí 10–17 dní (průměr±SD = 13,80±2,39 dne, N=10). Délka hnízdění péče (péče o mlád'ata v budce) byla 18–22 dní (průměr± SD = 19,40±1,35 dne, N=10). Tyto údaje odpovídají dříve publikovaným hodnotám pro studovaný druh (Hudec 1983, Cramp & Simmons 1993, Glutz & Bauer 1993).

Tabulka 2. Střední data, rozsahy hodnot a počty platných případů (N) pro začátek inkubace, líhnutí vajec a vyvádění mlád'at u sýkory koňadry (*Parus major*).

	Medián	Minimum	Maximum	N
2010 – první hnízdění				
Datum začátku inkubace	28. 4. 2010	25. 4. 2010	8. 5. 2010	3
Datum líhnutí vajec	8. 5. 2010	8. 5. 2010	20. 5. 2010	3
Datum vyvádění mlád'at	30. 5. 2010	26. 5. 2010	8. 6. 2010	3
2010 – druhé hnízdění				
Datum začátku inkubace	6. 6. 2010	16. 5. 2010	20. 6. 2010	3
Datum líhnutí vajec	20. 6. 2010	26. 5. 2010	30. 6. 2010	3
Datum vyvádění mlád'at	8. 7. 2010	13. 6. 2010	17. 7. 2010	3
2011 – první hnízdění				
Datum začátku inkubace	22. 4. 2011	17. 4. 2011	6. 5. 2011	10
Datum líhnutí vajec	6. 5. 2011	3. 5. 2011	16. 5. 2011	8
Datum vyvádění mlád'at	27. 5. 2011	22. 5. 2011	4. 6. 2011	7
2011 – druhé hnízdění				
Datum začátku inkubace	3. 6. 2011	1. 6. 2011	20. 6. 2011	6
Datum líhnutí vajec	14. 6. 2011	13. 6. 2011	26. 6. 2011	5
Datum vyvádění mlád'at	2. 7. 2011	28. 6. 2011	16. 7. 2011	5

Sýkora modřinka

Během studia bylo zaznamenáno jediné zahnízdění sýkory modřinky, kdy z 10 snesených vajec bylo úspěšně vyvedeno 7 mlád'at. Inkubace byla zahájena 4. 5. 2011, vejce se vylíhla 16. 5. 2011 a mlád'ata byla vyvedena 4. 6. 2011. Tomu odpovídá délka inkubace 12 dní a délka hnízdění péče o mlád'ata 19 dní. Tyto údaje odpovídají průměrným hodnotám uváděným pro tento druh v dříve publikovaných studiích (Hudec 1983, Cramp & Simmons 1993, Glutz & Bauer 1993).

Tvar vletového otvoru

Z 24 zaznamenaných hnízdění v instalovaných budkách během obou let bylo 12 uskutečněno v budkách s kulatým vletovým otvorem a 12 v budkách s oválným otvorem. Sedm budek bylo sýkorami k hnízdění využito opakovaně, k druhému hnízdění nebo v následujícím roce (3 s kulatým a 4 s oválným vletovým otvorem). Z dvaceti celkem instalovaných budek bylo tedy sýkorami pro hnízdění během dvou let využito 17 budek, 9 s kulatým a 8 s oválným vletovým otvorem. Z uvedeného vyplývá, že hnízdění bylo rovnoměrně rozděleno mezi oba typy budek a tvar vletového otvoru neměl vliv na obsazenost budek. Vzhledem k celkově vysoké hnízdění úspěšnosti obsazených budek a minimální hnízdění predaci v dané lokalitě během studia, nebylo možné hodnotit vliv tvaru vletového otvoru na hnízdění úspěšnost.

Druh stromu, na kterém byla budka pověšena

Z 20 vyvěšených budek jich bylo 9 umístěno na listnatém a 11 na jehličnatém stromě. Ze 17 sýkorami využitých budek jich bylo 8 umístěno na listnatém a 9 na jehličnatém stromě. Z uvedeného vyplývá, že sýkory hnízily rovnoměrně v budkách na listnatých i jehličnatých stromech a typ stromu, na kterém byly budky instalovány, neměl vliv na obsazenost budky. Využití ptačích budek dalšími druhy živočichů Instalované ptačí budky byly kromě cílových druhů ptáků využívány k hnízdění, zimování, případně úkrytu i dalšími druhy živočichů. Z bezobratlých živočichů jsme během dvou let studia v budkách zaznamenali dvě hnízda vos *Dolichovespula sp.* (květen–srpen 2011), v jedné budce zahrázily sršně obecné *Vespa crabro* (červenec–srpen 2010) a pravidelně se v obratlovci neobsazených budkách vyskytovali škvoři obecní *Forficula auricularia* a můry blýskavky ořešákové *Amphipyra pyramidea*. Z obratlovců jsme v budkách zaznamenali dva pokusy i zahrázění plchů velkých *Glis glis* (červenec–srpen 2011), jeden plch velký v další budce zimoval (zima 2011–12) a v jedné budce zimoval plšík lískový *Muscardinus avellanarius* (zima 2010–11).

Závěr

Vzhledem k pozdějšímu termínu vyvěšování budek v první sezóně (9. 4. 2010) lze data z této sezóny brát pouze jako doplňková. Pro posouzení reálného stavu hnízdění pěvců v budkách v lokalitě „Klopotovské údolí“ na Novoměstsku lze využít data z plnohodnotné hnízdní sezóny 2011. Jako nejpozdější vhodný termín k vyvěšování budek lze v této oblasti stanovit polovinu března. Koncem března a začátkem dubna si již dutinová pěvci vybírají hnízdní teritoria a začínají je obhajovat a budky vyvěšené v této době tak nestihnou být pěvci plnohodnotně obsazeny. Naše práce ukázala, že Klopotovské údolí je dobře opečovávaný lesní ekosystém s bohatým společenstvem dutinových pěvců, kteří mají ale v udržovaném kulturním lese nedostatek vhodných hnízdních příležitostí. 80-ti procentní obsazenost budek již v druhém roce po instalaci prokázala úspěšnost našeho opatření pro zvýšení hnízdních příležitostí pro drobné dutinové pěvce. Hnízdní budky vyvěšené v Klopotovském údolí se staly vhodnou náhradou za přirozené hnízdní dutiny a v budoucnosti lze doporučit navýšení jejich počtu.

Poděkování

Poděkování patří především Janu Štichovi ze správy městských lesů Nového Města nad Metují za podporu realizace tohoto projektu. Ladislavu Maršíkovi děkujeme za determinaci bezobratlých živočichů využívajících instalované ptačí budky. Výzkum finančně podpořili Ornitologická laboratoř PřF UP a grant MSM 6198959212.

Literatura

- CRAMP S. & SIMMONS K. E. L. (eds) 1993: Handbook of the Birds of Europe, the Middle East and North Africa: The birds of the western Palearctic, vol. VII. Old World Flycatchers to Shrikes. *Oxford University Press, Oxford.*
- DUSÍK M. & PLESNÍK J. 2010: Zvyšování početnosti, výběr prostředí a potravní ekologie dutinových predátorů v horských oblastech severních a východních Čech. *Ochrana přírody* 5: 22–26.
- GLUTZ VON BLOTZHEIM N. & BAUER K. M. (eds) 1993: Handbuch der Vögel Mitteleuropas. Band 13/I. Passeriformes (4. Teil). *Aula, Wiesbaden.*
- HUDEK K. (ed) 1983: Fauna ČSSR. Ptáci 3/II. *Academia, Praha.*
- KOVAČIKOVÁ L. 2011: Biologická ochrana lesa v okolí Prachatic v letech 2006 – 2010. *Zpravodaj Sdružení Dřípatka Prachatic 1: 6–8.*
- SVOBODA A., ŠVORC J., FRANCEK J. & ROZÍNEK R. 2011: Obsazenost ptačích budek vyvěšených v úseku dálnice D4704 (Lipník n. Bečvou – Běloutín). In Sedláček O. Hošková L. & Škorlipová J. (eds) „Ornitologie – věda pro každého“, *Sborník abstraktů z konference 7. až 9. října 2011. ČSO, Praha.*

Soupis erbovních památek na Novoměstsku

Listing of heraldic monuments around Nové Město nad Metují

Zdeňka Kulhavá

Českých bratří 1043, 549 01 Nové Město nad Metují

e-mail: zdenka.kulhava@centrum.cz

Novoměstsko je oblast, kterou doposud nikdo po heraldické stránce souvisle nezmapoval, a tak jsem se v rámci studia zaměřila na regionální historii, konkrétně heraldické památky v bývalém okresu Nové Město nad Metují, který byl zrušen roku 1949. Z šestatřiceti obcí, které do tohoto katastrálního území spadaly, má devatenáct¹ vlastní obecní znak a jen ve čtyřech z nich byla nalezena erbovní znamení. Jednalo se o zvonici a kostnici při kostelu sv. Mikuláše v Bohuslavicích, zvonici při kostele sv. Ducha v Krčíně, kostel sv. Václava v Provodově-Šonově a sakrální i světské stavby a volně stojící monumenty v Novém Městě nad Metují. Středem zájmu výzkumu byly památky v kostelech a na zvonících (náhrobníky, erby na zdech, ve vitrážích oken i na vnějším obvodu kostelních zdí), dále pak erby na hřbitovech, světských stavbách, znaky na volně situovaných plastikách. Součástí terénního výzkumu byly i hraniční kameny nesoucí erby, ale na daném území nebyl žádný artefakt daného typu nalezen. Cílem bylo erby zaměřit, popsat, určit jejich nositele a zachytit i nápisy, které znaky doprovází. U všech artefaktů je uvedeno jméno nositele erbu, datace vzniku artefaktu a jeho původní umístění. Obrazové erbovní památky jsou popsány podle pravidel heraldiky, u kamenných artefaktů je uveden i materiál, z něhož jsou vyrobeny, a jejich rozměry (výška /v/ x průměr /d/ jsou rozměry označující výšku a průměr samotného štítu, výška /v'/ x průměr /d'/ označují výšku a průměr celého erbovního znamení včetně klenotů).

V rámci soupisu bylo uvedeno padesát jedna erbovních památek z 16. – 20. století. Pětatřicet erbovních znamení se nachází v interiérech, šestnáct v exteriérech, z toho dvanáct na venkovních zdech budov. Jedenáct erbovních znamení bylo nalezeno na náhrobnících a čtyři na volně stojících monumentech. Jsou zaznamenány erby nejen z prostředí starobylé a nové šlechty, ale i z řad bohatého měšťanstva. Nejbohatší na heraldické památky bylo Nové Město nad Metují. Zde byla nalezena erbovní znamení v kapli sv. Jana Nepomuckého v ulici Českých bratří, v kostele Nejsvětější Trojice na Husově náměstí, na zámku Bartoň Dobeníňů na Husově náměstí, na volně stojících monumentech – socha sv. Václava v privátní části zámecké zahrady, socha sv. Jana Nepomuckého v ulici U Zázvoroky, socha sv. Leopolda v Krčíně u hřbitova při kostele sv. Ducha, dále byly znaky zachyceny na měšťanském domu v ulici Českých legií čp. 4, na klášteře Milosrdných bratří v ulici Komenského, na hřbitově a ve hřbitovním kostele Všech Svatých na Bořetině a na zvonu ve zvonici při kostele sv. Ducha v Krčíně. Neméně zajímavým nalezištěm heraldických památek byl hřbitovní kostel sv. Václava na Dobeníně, patřící k dnešní obci Provodov-Šonov, kde se nachází pět náhrobníků rodu Straků z Nedabylic, a erb Schaumburg-Lippe na evangelickém kostele.

V rámci tohoto článku bych Vás však chtěla seznámit s nejzajímavějšími objevy výzkumu. Nejstarší datovanou heraldickou památkou v této oblasti je erb Johanna Stanga ze Stondorfu na Bobersteině († 1555) (1.1) na náhrobníku v kostele Nejsvětější Trojice. Otázkou však zůstává, jestli není starší erb na kostnici v Bohuslavicích (1.2), o kterém se domnívám, že náleží

¹ Jedná se o obce Bohdašín, Bohuslavice, Bystré, Černčice, Deštné v Orlických horách, Dobřany, Janov, Jestřebí, Krčín, Nové Město nad Metují, Nový Hrádek, Ohnišov, Olešnice v Orlických horách, Provodov-Šonov, Sedloňov, Slavětín nad Metují, Slavoňov, Sněžné v Orlických horách, Vrchoviny

Mutinovi z Dobrušky (okolo roku 1320). Nejmladší erbovní památky jsou vyvedeny na mobiliáři v zámku v Novém Městě nad Metují a na erbovních deskách. Nejmladší datovaná památka je erbovní deska Bartoňů z Dobenína (1.3), která byla roku 1925 umístěna v kostele sv. Václava na Dobeníně. Z hlediska sociálního rozvrstvení majitelů nalezených heraldických památek se jedná o starobylou šlechtu, jako je rod Stubenberků, Lichtensteinů, Valdštejnů, Dietrichsteinů, Lesliů či Straků z Nedabylic, nobilitovanou nižší šlechtu, rod Bartoňů z Dobenína, ale i měšťany - Josef Václav Viktor Bourgmaitre de Villarsburg(1.4). Jeho náhrobník datovaný k roku 1764 je výjimečný tím, že je v pseudorenesančním stylu. Časovým zařazením patří do období baroka, avšak domnívám se, že vzhledem k architektuře města a ostatním náhrobníkům umístěným v kostele Nejsvětější Trojice se pozůstalí rozhodli nechat vytesat náhrobník ve stylu renesančním. Nejenže podtrhuje atmosféru renesančního města, ale zároveň doplňuje galerii náhrobníků v samotném kostele. Zajímavé však je, že ona pseudorenesančnost z náhrobníku doslova vystupuje. O nedostatečném umu kameníka neuvažují. Spíše náhrobník působí dojmem záměrné nedokonalosti. Postava na náhrobníku je proporcionálně nepřesná a zploštělá.

Bez zajímavosti nejsou ani památky v interiérech zámku Josefa Bartoň – Dobenína (1.5, 1.6). Jedná se o památky na mobiliáři zámku, nástěnné a nástropní malby a štukovou výzdobu. Unikátní není jen jejich provedení ale také počet. Najdeme zde rodové erby Bartoňů z Dobenína, Stubenberků, Lesliů a Dietrichsteinů. Výjimkou nejsou ani alianční erby (1.7). Jedná se o památky z let 1558-1913, které byly zrekonstruovány při renovaci zámku mezi lety 1909 a 1924 pod vedením architektů D. Jurkoviče, P. Janáka, malíře prof. Františka Kysely a dalších významných umělců jako byla H. Johnová nebo J. Hašek.

V kostele Nejsvětější Trojice byla zaznamenána nejrozmanitější škála, co se týče provedení heraldických památek. Nachází se zde 6 kamenných náhrobníků² v reliéfním provedení, znak Dietrichsteinů malovaný na zdi, reliéfní erbovní deska Bartoň – Dobenína vsazená do zdi a dva erby hraběte a hraběnky z Lamberka provedených technikou vitráže v oknech za hlavním oltářem (1.8, 1.9).

Velkou raritou je znak Rudolfa ze Stubenberka (1.10) nacházející se na zvonu ve zvonici při filiálním kostele sv. Ducha v Krčíně.

Lidé dnes vnímají erbovní znamení jen jako historické fosílie. Někteří si jich ani nevšimnou, a to chodí denně okolo, jiní se nezajímají, či znak mají nad vstupem do domu, kde bydlí. Nejpozornější jsou, pomineme-li odbornou veřejnost, turisté, kteří je ale převážně vnímají jen jako esteticky zdařilé artefakty.

Je ale potřeba pohlédnout hlouběji, pokusit se uvědomit si, kolik informací nám erbovní znamení i nápisy, které je doprovází, mohou poskytnout. Nejen, že dokládají starobylost sídel, která je nesou; nejen, že jsou důkazem přítomnosti šlechtických rodů, ale i jejich činnosti. Díky znakům, nápisům a častým chronogramům, které z nich lze vyčíst, můžeme získat cenné informace a rozkrýt zdánlivě nerozluštitelnou stránku historie.

Nalézání erbů je jako skládání střípků mozaiky. Každý nález je nitkou do obrovské sítě vztahů, činů a událostí. Pokud šlechtický rod umístil svůj znak na kterýkoli monument, nad vstup do zámku či kostela, dokládá to něco o smýšlení vlastníků erbu, o jejich záměrech a hlavně i o kultuře a zvyklostech té které doby.

Není to jen doklad přítomnosti a okázalosti šlechty, ale též vynikající řemeslnické práce mistrů kameníků, malířů, čalouníků, řezbářů a mnoha dalších. Díky těmto památkám, které často podléhají neoblomnému zubu času, se můžeme dozvědět mnohem více, než si uvědomujeme. Jen to chce otevřít oči a dívat se.

² V mé práci je pak uvedeno jen pět náhrobníků, protože šestý nenese žádné erbovní znamení.

1.1 Erb Johanna Stanga ze Stondorfu na Bobersteině († 1555)

Pískovcový náhrobník o rozměrech 87 x 173 cm. Polský dělený štít, v horní části dvě od sebe odvrácené hlavy orlic s krky a otevřenými zobáky, v dolní části tři polobřevna. Nad štítem turnajový helm s příkryvadly a z něj vyskakuje postava vousatého mužika v čepici se střapcem, který v ruce drží tyč zakončenou na horním konci kroužkem.

Rozměry samotného štítu: d = 20 cm, v = 20 cm

Rozměry celého znaku: d' = 57 cm, v' = 72 cm

Na náhrobníku je nápis kapitálou.

V horní části: ANNO DOMINI 1555 DE / CIRCVMCISIONIS DOMINI / PIE OBIIT
NOBILIS ETQVE / GENEROSUS IOHANNES / STANG A STONDORF / IN
BOBERSTAIN •

V dolní části: LETHA PANIE MDLV NA / DEN WOBREZANÍÍ PANIE / W CHRISTV
ZIWOT SWVY / DOKONAL VROZENEY PAN / IAN SSTAN Z STTONSDOR FFU / A
NA BOBERSTAINIE

1.2 Znak pánů z Dobrušky

Na budově kostnice v bezprostřední blízkosti kostela je na pískovcové desce o rozměrech 43x56 cm pravděpodobně znak pánů z Dobrušky. Jedná se o gotický třikrát kosmodělený štít.

Rozměry samotného štítu: d = 33 cm, v = 35 cm

Jestli erb patří pánům z Dobrušky nelze s naprostou jistotou říci. A. Sedláček³ uvádí, že podle znaku pánů z Dobrušky na pečeti z 15. století je zřejmé, že jejich znak je červený se dvěma stříbrnými koskými pruhy. Tak jej také uvádí další autoři. Sedláček se ale na téže straně ještě zmiňuje o náhrobku pánů z Dobrušky v Bohuslavicích, který se ale již do dnešních dnů nedochoval. Je možné se domnívat, že znak na kostnici byl do zdi sekundárně vsazen po přesunutí z rozpadajícího se náhrobku pánů z Dobrušky. Písemně však nic takového doloženo není. Nicméně Mutina z Dobrušky byl

³ Viz SEDLÁČEK, A.: Českomoravská heraldika II. Praha: Agro, 1997. s. 36

prvním majitelem osady Bohuslavice, jak se alespoň uvádí v historických pramenech, tudíž znak pánů z Dobrušky by zde měl své opodstatnění.

Oficiální erb pánů z Dobrušky má dvě kosmá břevna. Erb na kostnici je třikrát kosmo dělený. Proč dovozujeme, že se jedná o stejný erb? Podobnou problematikou se zabýval David Papajík ve své publikaci Páni ze Sovince. Zmapoval vývoj pečeti pánů ze Sovince od roku 1329 do roku 1535 a dokázal, že se erb postupem času měnil. Ve středověku, ale i v novověku záleželo na samotném umělci, který erb zhotovoval, na předloze, kterou měl k dispozici, a na vlastních znalostech z oblasti heraldiky. Proto docházelo i k úpravám erbů. Podobná situace mohla nastat i v Bohuslavicích s erbem pánů z Dobrušky.

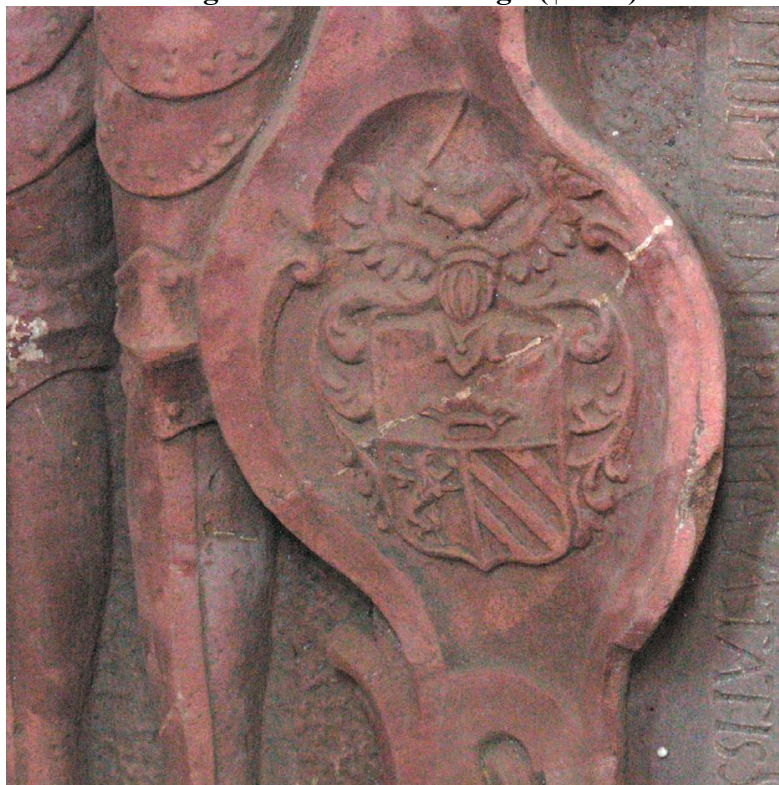
1.3 Erb rodu Bartoňů z Dobenína (autor: J. Marek)

V prostoru hlavního oltáře vpravo (z pohledu od oltáře) na pískovcovém čtverci erb rodu Bartoňů z Dobenína.

Pískovcová deska, na ní čtvercý štít, v 1. poli dva zkřížené tkalcovské člunky, nad nimi větánko, ve 2. a 3. poli jednoocasý lev držící v pravé přední tlapě lekna, ve 4. Poli lípa srdčitá. Nad korunované turnajové helmy se dvěma klenoty. Heraldicky vpravo dvě složená křídla, vlevo vyrůstající jednoocasý lev držící v pravé přední tlapě lekna. Okolo splývají příkryvadla. Na desce vlevo dole nápis J. MAREK; N. MĚSTO

1.4 Náhrobník Václava Josefa Viktora Bourgemaitre z Villarsburgu (†1770)

Náhrobní monument o rozměrech 167 x 85 cm. Čelně stojící postava muže v plátové zbroji, u pasu má zavěšený meč, levou rukou přidržuje rolverkovou kartuš s rodovým erbem. Dělený štít, v horní polovině koruna, dolní polovina půlená, vpravo vpravo hledící gryf držící v levé přední tlapě šesticípou hvězdu, vlevo tři kosmá břevna. Nad štítem korunovaný turnajový helm s otevřenými křídly, klenotem je obrněné rameno s mečem. Okolo splývají příkryvadla.

Rozměry samotného štítu: d = 9,5 cm, v = 11 cm

Rozměry celého znaku: d' = 15 cm, v' = 20 cm

Po obvodu náhrobníku byl vtesán nápis: SISTE VIATOR! HIC QUIESCIT WENCZLAUS IOSEPHUS VICTORINUS BOURGEMAITRE / DE VILLARSBUR QUI A REGE RECUM IN OPTIMA SPE PROMOTIONIS / QUA CAESAREO REGIUS CADET CIRCA ANNUM DECIUM TENERRIMAE AETATIS SUAE INTER COELITES / AD AETERNITATIS ACADEMIA EVOCATUS EST DIE 30 MAIJ 1770•

1.5 Erb rodu Bartoňů z Dobenína

Čtvrcený štít, v 1. modrém poli dva zkřížené tkalcovské člunky a nad nimi větánko, v 2. a 3. rudém poli zlatý jednoocasý lev držící v přední pravé tlapě lekna a na 4. Stříbrném poli je znázorněna lípa srdčitá. Nad dvěma přivrácenými korunovanými turnajovými helmy jsou dva klenoty, heraldicky vpravo dvě složená křídla, modré a stříbrné, vlevo vyrůstající zlatý jednoocasý lev držící v přední pravé tlapě stříbrná lekna. Heraldicky vpravo splývají modro-stříbrná, vlevo zlato-červená přikryvadla.

Pod znakem je český nápis kapitálou: JOSEF · RYTÍŘ · BARTOŇ · Z · DOBENÍNA / ŘÁDNÝ · ČLEN · NÁR · HOSP · ÚSTAVU · Č · AKADEMIE / PŘEDSEDA · ČESKÝCH · TEXTIL · PRŮMYSLNÍKŮ ·

1.6 Znak rodu Bartoňů z Dobenína

Intarzované hodiny vyhotovené na počátku 20. století v barokním stylu umístěné v expozici v Sálu vítězů v druhém patře. V ústřední části vyvedený erb Bartoňů z Dobenína. Čtvrcený štít, v 1. poli dva zkřížené tkalcovské člunky a nad nimi větánko, v 2. a 3. Poli jednoocasý lev držící v přední pravé tlapě lekna a na 4. poli je znázorněna lípa srdčitá. Nad dvěma přivrácenými korunovanými turnajovými helmy jsou dva klenoty, heraldicky vpravo dvě složená křídla, vlevo vyrůstající jednoocasý lev držící v přední pravé tlapě lekna. Okolo splývají přikryvadla.

Rozměry hodin: d = 64 cm, v = 262 cm
Rozměry samotného štítu: d = 9 cm, v = 13 cm
Rozměry celého znaku: d' = 23 cm, v' = 31 cm

1.7 Nástrovní malba v secesní ložnici znázorňující apotheosu rodu Lesliů a Dietrichsteinů (autor: Fabián Václav Harovník)

Na nástrovní malbě z 50. let 17. století je znázorněna Apotheosa, neboli nanebevzetí rodu Lesliů a Dietrichsteinů na počest sňatku Waltra z Leslie (1606 – 1667) a Anny Františky z Dietrichsteina a založení tzv. fideikomisu⁴. Alegorický výjev znázorňuje amorky vynášející jejich spojené rodové erby do nebes. Polcený štít v barokní kartuši, vpravo stříbrný s modrým břevnem, na němž jsou tři zlaté přezky, vlevo zlato-červeně kosmodělený se dvěma stříbrnými vinařskými noži se zlatými střenkami. Nad štítem koruna se šesti viditelnými listy.

1.8 Erb Anny Elisabethy, hraběnky z Lamberka

1.9 Erb Karla Raimunda, hraběte z Lamberka

⁴ Fideikomis - uzavření smlouvy ustanovující dědičnost, dědičnou posloupnost a další záležitosti ohledně užívání majetku. Majetek se v rámci fideikomisu nesměl prodat, šlechtic jej nemohl prohrát v kartách, dát do zástavy ani dělit mezi své potomky apod.

Vitrážovaná okna darovaná kostelu hrabětem Karlem Raimundem a jeho chotí Annou Elisabethou roku 1910 při jeho renovaci.

Hraběčín erb: na modrém štítu stříbrná koruna, z níž proti sobě vyskakují dva zlatí lvi držící stříbrné meče. Nad štítem vpravo hledící korunovaný turnajový helm. Klenotem je stříbrný jeřáb doprava hledící držící v levé zvednuté noze zlaté jablko. Kolem erbu splývají zlato-modrá přikryvadla.

Pod znakem je nápis vyvedený gotickou minuskulou: Anna Elisabeth / Reichsgräfin von Lamberg / gebor. Gräfin festetirs de Tolna •

Překlad: Anna Elisabeth, říšská hraběnka z Lamberka, rozená hraběnka z Tolny.

Erb hraběte: čtvrcený štít, první a čtvrté pole polcené, vpravo třikrát stříbrno-modře dělené, vlevo červené barvy, na druhém a třetím zlatém poli krácející černý pes se zlatým obojkem. Nad dvěma k sobě přivrácenými korunovanými turnajovými helmy dva klenoty. Heraldicky vpravo bůvolí rohy opakující tinktury štítu, postrkané pavími pery; heraldicky vlevo vyskakující černý pes se zlatým obojkem. Kolem štítu splývají přikryvadla, heraldicky vpravo modro-stříbrná, vlevo zlato-černá.

Pod znakem je nápis vyvedený gotickou minuskulou: Carl Raimund / Reichsgraf von Lamberg / freiherr auf Ortenegg und Ottenstein • překlad: Karel Raimund, říšský hrabě z Lamberka, svobodný pán z Orteneggu a Ottensteinu.

1.10 Znak Rudolfa ze Stubenberka na zvonu

Zvon o výšce 125 cm, průměru 147 cm a hmotnosti 1920 kg nechal roku 1605 ulít Rudolf ze Stubenberka († 1620) – čtvrcený štít, v 1. a 4. poli kotvice, ve 2. a 3. cop⁵. Klenotem jsou dva k sobě přivrácené korunované turnajové helmy, každý se šesti pštrosími pery. Okolo splývají přikryvadla.

Rozměry samotného štítu: d = 9cm, v = 12cm

Rozměry celého znaku: d' = 20cm, v' = 26cm

„Zvon má korunu se šesti uchy (2+1) ozdobenými tvářemi andělů a je upevněn na ocelovém závěsu. U čepce je jednořádkový nápis ohraničený nahoře i dole dvěma linkami. Nad nápisem vlys s rostlinným ornamentem, pod ním obíhá ozdobný pás visutých palmet a lilií. Nápis je proveden kapitálkami: ANNO 1605 CHWALTEZ PANA NA CYMBALICH DOBRZE ZMEGICZYCH CHWALTE HO NA CYMBALICH VTIESSENY WSELIKY DVCH CHWAL HOSPODINA ŽIALM 150

Na korpusu je sedmiřádkový nápis v kapitálkách: GLEICH WIE MOSES IN DER WIS / TEN EINE SCHLANG ERHEET / HAT ALSO MVST DES MENSCHN / SONN ERHEET WERDEN / AVFF DAS / ALLE DI AN IN GLAUBEN NICHT VER / LOREN WERDEN SONDERN DAS EWIG / GE LEBEN HABEN. NVMERI 21

(Jako Mojžíš povýšil hada na poušti, tak musí být povýšen Syn člověka, aby všichni, kdo v Něho věří, nezahynuli, ale měli život věčný. Nu, 21.)

Pod nápisem je reliéf Kalvárie s ukřižovaným Kristem, pod křížem lebka se zkříženými hnáty, zprava postava Panny Marie, zleva sv. Jan Evangelista. Na protější straně korpusu je pětřádkový nápis psaný novogotickou minuskulí: Rudolff z Sstubenbergku a na Nowém / Mieste Hradissti Nad Methugi Ssenk / diediczyney knyziecztwi Sstyrského a / Nejgasniegssyho ArciKnyžiete / Matyasse Rakouskeho •⁶

⁵ Viz J. Siebmacher's grosses und allgemeine Wappenbuch in einer neuen vollständig geordneten und reich vermehrten Auflage mit heraldischen und historisch-genealogischen Erläuterungen neu heraus gegeben. Niederösterreichischen Adel II. S-Z. Nürnberg 1918. tabule 22, obr. IX., X., tabule 123, obr. XIII.

6 HLADÍK, J: Zvony v kaplích, kostelích a zvonících novoměstské římskokatolické farnosti. In: Stopami dějin Náchodska 8. Náchod: Státní okresní archiv Náchod, 2002. S. 229

Rok 2011 v Městské galerii Zázvorka

Year 2011 in the Town Gallery Zázvorka

Petr Suchánek (editor)

Městské muzeum Nové Město nad Metují, Na Zadomí 1226,
549 01 Nové Město nad Metují
e-mail: suchanek@muzeum-nmnm.cz

Josef Thér / Dvě inspirace 14. ledna–6. března 2011

JOSEF THÉR / Narodil se roku 1945 v Polici nad Metují a od roku 1971 žije v Novém Městě nad Metují. Výtvarné tvorbě se soustavně věnuje od roku 1973. Zpočátku především experimentoval s kresbou – pracoval původní technikou negativní kresby. Inspirace přírodou přešly postupně v kresbu automatickou, zhusta abstrahující. V druhé polovině 80. let také modeloval drobnější plastiky.

V roce 1994 se začal věnovat fotografii, později fotografické montáži a koláži. Roku 2007 začal využívat fotografické informace při vytváření abstraktní černobílé i barevné počítačové grafiky.

Josef Thér vystavoval na několika samostatných a mnoha kolektivních výstavách v České republice a v Polsku.

INSPIRACE A DIALOGY JOSEFA THÉRA

Přemýšlivý a cílevědomý hledač – výtvarník Josef Thér maloval, kreslil, fotografoval. Co nikdy nedělal, byla grafika. A přesto všechna jeho tvorba vždy působila především grafickým výrazem a citem. Obrazy přelomu 70. a 80. let vyhlížely vysloveně graficky. Kresby, které intenzívně vytvářel od 70. do počátku 90. let vlastní velmi osobitou technikou, zdály se být grafikami! Když se po delší odmlce roku 1994 k výtvarné práci vrátil, zase nebyla věc jasná; fotografoval totiž a výsledky prvních fází jeho fotografického období opět stály nejbližší grafice. Sotva začal své fotografie s tematikou přírodnin zpracovávat montáží a (od roku 1997) fotografie umělých architektonických článků a různých předmětů komponovanou geometrizující koláží, jen se potvrdila tendence jeho konstruktivního myšlení ke grafickému strukturálnímu pojetí.

Základním východiskem tvoření Josefa Théra byla vždy příroda. Vnímá ji z perspektivy času, z aspektu trvání, respektive principu proměnlivosti – vzniku a zániku přírody živé i neživé, umělých jednotlivin, tvarových a prostorových struktur v přírodním i umělém chaosu a řádu. Josef Thér výtvarně pracuje teprve s tím, co zachytí fotografií. Fotografie tedy využívá jako technického prostředku k získání podkladů pro vlastní výtvarnou proměnu autentické živé i neživé přírody v ryze výtvarný svět struktur, linií, tvarů, ploch a barev. Jejím prostřednictvím oživuje svůj vztah k malbě a kresbě, které mu samy o sobě k vyjádření přestaly dostačovat.

V roce 2007 Josef Thér zkřížil kresbu, fotografii a počítač. Vypěstoval krásný a působivý květ – svou počítačovou grafiku, která se v jeho případě poprvé a velmi markantně spojila s barvou, již se ani jako malíř nikdy nezmocnil bezvýhradně a naplno. I když teprve v počítačových grafikách sloučil vrozené grafické vidění a dlouho hledaný malířský cit, dodnes, a nezdá se, sahá i k jejich nebarevnému pojetí.

Thérova počítačová grafika je po způsobu zmíněných fotokoláží kompozičně, lineárně a barevně složitý, důvtipný obraz, v němž výrazové prostředky jsou voleny a vedeny více

intelektuálně než intuicí, a společně přispívají výtvarně i fantazijně bohatému výsledku. Už ve fotografii mu šlo více o myšlenkové a estetické vyjádření než o zachycení obrazu věci.

Jeho práce, vznikající výhradně v tematických a výtvarných cyklech, jsou obsahově průběžným a neúchylným rozvažováním nad přírodou a přírodninami, předměty, architekturou a jejími sochařskými elementy, nad světelnými situacemi, lidmi..., nad bytím všeho, co je. Dvojí inspirace – myšlenka této výstavy – je jedním promyšleným dialogem... Rozhovorem lidských tváří, grafického a malířského, konkrétního s abstraktním, přírodního a umělého, živého s neživým; je rozmluvou tvarů, prostoru a světelných poměrů..., je dialogem prostředí a života, je dialogem se životem a s prostředím. Počítačové grafiky Josefa Théra jsou především implantací barokní estetiky i uměleckých přístupů 20. a 21. století do přírodního stvoření a jejich dynamizací i harmonizací. Autor představuje svůj duchovní výtvarný svět, který nevznikal vůbec snadno, a snad i proto působí velmi přirozeně, soudržně a sevřeně. Jeho výstava nás inspiruje, podnítlí a vybídne k dialogu s nekonečnou možností a s nekonečností.

Mgr. Jan Kapusta, Galerie výtvarného umění Náchod

Karel Plicka / fotograf, etnograf 12. března –8. května 2011

KAROL PLICKA

/ 1894 14. oktobra narodil sa českým rodičom vo Viedni / 1899–1900 člen speváckeho zboru Wiener Sängerknaben / 1900 rodina sa presťahovala do Českej Třebovej / 1902 začiatok štúdia hry na husliach / 1903 autodidaktické začiatky fotografovania / 1909–1913 štúdium na učiteľskom ústave v Hradci Králové; Súkromné externé štúdium husľovej hry a hudobnej teórie v Prahe, keďže pôvodné predsavzatie venovať sa štúdiu na konzervatóriu sa neuskutočnilo z rodinných dôvodov / 1913–1914 zúčastnil sa ako člen husľového kvarteta zájazdu do Švédska, neskôr do Nemecka, kde pokračoval v štúdiu husľovej hry / 1914 začal pôsobiť ako učiteľ v Úpici a založil tu chlapčenský spevácky zbor / 1916–1918 / vojakom vo Viedni, súčasne členom orchestra vo Viedni, pôsobil ako spevák elév vo Dvornej opere / 1918–1919 učiteľom v Novém Měste nad Metují, kde dirigoval chlapčenský a recitačný súbor / 1919–1921 odišiel do Prahy, kde sa venoval ďalšiemu štúdiu husľovej hry v Mařákovvej škole a externe štúdiu dirigovania / 1919 prvý krát prišiel na Slovensko ako vedúci vianočného prázdninového zájazdu do Piešťan / 1920–1923 spolu s Václavom Talichom a Jaroslavom Křičkom založili spevácky zbor Českej filharmónie, stal sa jej prvým dirigentom, neskôr asistentom Václava Talicha / 1923 na odporúčenie Leoša Janáčka a Vítězslava Nováka bol prijatý ako etnograf – zberateľ ľudových piesní do služieb Matice slovenskej, kde pôsobil do r. 1939 / 1924–1938 bol zberateľom hudobného folklóru v službách Matice slovenskej / 1925–1926 ako dramaturg organizoval národopisné slávnosti v Martine, prvé svojho druhu na Slovensku / 1926–1927 nakrútil film – Za slovenským ľudom / 1927–1931 externe študoval národopis a hudobnú vedu na Univerzite Komenského v Bratislave / 1928 vydal v Matici slovenskej monografiu Eva Studeničová spieva / 1929–1930 nakrútil kamerami Pathé a Kinamo film Po horách po dolách, za ktorý získal na medzinárodnej výstave filmového umenia vo Florencii a Benátkach zlaté medaily / 1930–1933 nakrútil kamerou Šlechta filmovú poému Zem spieva. Film je zaradený do zlatého fondu svetovej kinematografickej tvorby / 1935–1936 počas pobytu v USA nakrútil filmovú reportáž z tejto cesty – Za Slovákmi od New Yorku po Mississippi / 1937 vydal v Matici slovenskej v Martine prvú fotografickú reprezentačnú publikáciu – Slovensko 1937–1939 stal sa spoluzakladateľom Školy umeleckých remesiel v Bratislave, na ktorej prednášal a viedol filmový odbor / 1939 odišiel zo Slovenska do Prahy, kde nastúpil miesto fotografa v Štátnom fotomeračskom ústave / 1940 vydal veľkú obrazovú monografiu – Praha vo fotografii / 1944 v spolupráci

s F. Volfom a K. Svolinským vydal Jaro, z cyklu Český rok (Léto 1950, Podzim 1953 a Zima 1956) / 1945 stal sa predsedom Slovenskej filmovej spoločnosti. Tak začali jeho časté návraty na Slovensko, motivované v neskorších rokoch hlavne hľadaním ďalších inšpirácií k umeleckej fotografii / 1946 bol predsedom Umeleckej rady Slovenskej filmovej spoločnosti. Spolu s prof. A. M. Brousilom a Dr. Ing. J. Boučkom založil Filmovú fakultu Akadémie múzických umení v Prahe, kde sa stal profesorom a jej prvým dekanom / 1947 spolupracoval s Paľom Bielikom na filme Varúj...! / 1948 bol organizátorom, choreografom a dramaturgom veľkého Slovenského festivalu piesní a tancov na Slovenskej poľnohospodárskej výstave v Prahe / 1949 vyšlo prepracované vydanie fotografickej zbierky Slovensko pod názvom: Slovensko vo fotografii Karola Plicku / 1950 ukončil pedagogické pôsobenie na Filmovej fakulte AMU. Venoval sa prevažne statickej fotografii a vydával fotografické publikácie / 1955 prednášal o slovenskej ľudovej kultúre na medzinárodnom kongrese pre ľudové umenie v Prahe / 1956 absolvoval cesty po švédskych skanzenoch v prírode / 1957 vydal fotografickú publikáciu – Praha kráľovská / 1959 vydal obrazovú monografiu – Vltava / 1960 vyšiel štvordielny súbor - Český rok / 1962 vydal publikáciu – Pražský hrad / 1964–1969 vydal obrazové publikácie – Zlatá brána a Spiš / 1974 vyšla reprezentačná fotografická monografia – Československo / 1975 spolupodielal sa na príprave svojej prvej autorskej výstavy – „Československý lid očima Karla Plicky“ / 1980 Vydavateľstvo Osveta v Martine vydalo jeho poslednú obrazovú publikáciu – Levoča / 1987 6. mája umrel. 30. októbra bola pietna spomienka s uložením urny na Národnom cintoríne v Martine / 1988 13. augusta bola otvorená stála expozícia Múzea Karola Plicku v Blatnici, venovaná životu a tvorbe majstra Plicku / 1991 bol mu udelený Rad T. G. Masaryka in memoriam / 1994 Zámok na Horúcom mori (knižné vydanie výberu z rozprávok rumunských Slovákov) Vydavateľstvo Osveta, Martin / 1994 Karol Plicka 1995 (nástenný kalendár) / 2005 / Karol Plicka Československo (reedícia knihy) / 2005 Karol Plicka: Praha, 2005 (nástenný kalendár) / 2007 Karol Plicka, 2007 (kalendár) / 2010 Prekrásny Janko (knižné vydanie výberu z rozprávok rumunských Slovákov, Vydavateľstvo Virvar, Bratislava / 1994–2011 výstavné prezentácie Plickovho diela doma i v zahraničí.

Karol Plicka (*14. 10. 1894 Viedeň, +6. 5. 1987 Praha) – bol rovnakou mierou filmár, režisér – kameraman i scenárista v jednej osobe, fotograf obrazových publikácií, folklorista – zberateľ hudobných i slovesných ľudových prejavov, etnomuzikológ, organizátor prvých folklórnych festivalov, pedagóg, dirigent speváckych zborov i husľový virtuóz. Spoločnými menovateľmi týchto jeho profesií boli hudba a obraz, ktoré ho sprevádzali po celý život.

Poznanie ľudovej kultúry nabádalo Plicku prenikať do jej zákonitostí, odhaľovať vzťahy, vnútorné funkcie, dešifrovať jej jednoduchý, ale mnohovýznamový jazyk. Výsledkami tohoto jeho odborného záujmu sú muzikologické štúdie, týkajúce sa typológie piesní, otázok tonality, morfológie i regionálne alebo tematické analýzy. Zápisy piesní, ktoré robil vždy v autentickom prostredí, v akustike okolitej prírody, v ich pôvodnej funkcii a z úst najlepších interpretov, mu umožnili poznávať a precítiť pieseň zo všetkých jej aspektov.

Od začiatku svojich zberateľských ciest hudobník Plicka zaznamenáva pieseň a výtvarník Plicka súčasne dokumentuje to, čo s piesňou súvisí: krajinu, prostredie a najmä človeka – tvorca i nositeľa tradičnej kultúry. Tieto fotografie nesledujú iba etnograficko – dokumentačné ciele. Keďže ich genetickým zázemím je pieseň, majú silný lyrický akcent, poetizujúce videnie a smerujú k výtvarno – fotografickému artefaktu. Výsledkom jeho práce je úctyhodné monumentálne dielo vynikajúcej úrovne.

Z rovnakých pohnútok a s rovnakým cieľom začal Plicka od r. 1926 na svojich zberateľských cestách používať filmovú kameru. Spočiatku kvôli národopisnej dokumentácii, ale silný výtvarný prvok a poetizácia zobrazenia – podobne jako vo fotografii – dali týmto dokumentom umelecký impulz. Takým je už jeho prvý dokumentárny film Za slovenským

ľudom (1928). Jeho umelecké videnie sa ďalej rozvíja vo filme Po horách, po dolách (1929), ocenenom Zlatou medailou na medzinárodnom festivale fotografického umenia vo Florencii a na prvom filmovom festivale v Benátkach r. 1932. Svoje filmovo – estetické cítenie naplno vyslovil v ďalšom, už zvukovom filme Zem spieva (1933), ktorý patrí k avantgardným prúdom začiatku 30. rokov 20. storočia. Film má tvar obrazovo – hudobnej suity a je dielom autorskej trojice: kamera a réžia K. Plicka, komponista Václav Škvor a strihač Alexander Hackenschmid. Film Zem spieva získal r. 1934 jako súčasť kolekcie čs. filmov Pohár mesta. V dejinách slovenského filmu má Plicka postavenie zakladateľa národnej kinematografie. Čas preveril trvácnosť estetických hodnôt i novátorských prínosov tohto filmu a prisúdil mu významné miesto v dejinách svetovej kinematografie. V r. 1939 Karol Plicka opustil Slovensko a presťahoval sa do Prahy. Po druhej svetovej vojne sa na Slovensko vrátil vo funkcii riaditeľa Slovenského filmu, pričom pomáhal budovať národnú kinematografiu. R. 1946 sa stal spoluzakladateľom Akadémie múzických umění v Prahe a jej prvým dekanom. R. 1950 zanechal pedagogickú činnosť a v nasledujúcich rokoch sa venoval tvorbe antológií folklóru a fotografických publikácií.

Popri trojrozmernom neživom objekte a krajinných záberoch dominuje v Plickovom fotografickom diele človek, ktorému venoval široký priestor svojho záujmu. Témy krajina, historické pamiatky a architektúra a človek – nositeľ tradície vytvorili základ jeho tvorby. Keby Plicka zanechal po sebe iba svoj fotografický archív, patrí mu miesto v slovenskom i českom Panteóne. K tomuto archívu treba prirátat' do sto knižných publikácií, okolo šesťdesiat tisíc autentických záznamov ľudových piesní a filmovú tvorbu.

Na uvedenom výstavnom projekte sa v Plickových krajinárskych snímkach prihovára odveká materská náruč zeme, zo záberov architektúry a sídiel vane neopakovateľné čaro útulného domova, v obrazoch historických pamiatok sa zračia trváce hodnoty ľudského génia. Pretože pieseň je sviatkom duše, aj človek na jeho fotografiách je zachytený predovšetkým vo chvíľach sviatočných, v slávnostnom odeve, ktorý je harmonickou súčasťou jeho kultúry. Fotografie nám ukazujú krásu jednoduchého človeka, tváre plné radostného detstva a mladosti, ale taktiež nemenej nádherné portréty starcov s tvármi zbrázdnenými vráskami, ktoré do nich vpísal v tvrdej práci prežitý život. Pociťujeme pri pohľade na Plickove fotografie, je výsledkom jednoty obsahovej výpovede a formotvorných zložiek obrazu.

V kontinuite fotografického vývoja doniesol osobnostný prínos. Jeho tvorba bola začiatkom novodobých dejín slovenskej fotografie. V československých súvislostiach to bol svojský prínos jedného z prúdov výtvarnej fotografie. V medzinárodných reláciách sa stal Plicka významným predstaviteľom prúdu naturizmu vo fotografii 20. a 30. rokov 20. storočia.

Plickove fotografické dielo je oslavou zeme, úctivým obdivom ducha dejín, vyznaním lásky k človeku – tvorcovi i pokračovateľovi duchovných tradícií. Dynamika života, premena krajiny a najmä spôsobov tradičného života ľudí prisúdili Plickovým fotografiám okrem trvácných estetických hodnôt aj hodnoty cenných dokumentov a čas bude ich význam iba znásobovať.

PhDr. Daša Ferklová, Slovenské národné múzeum v Martine

Umělecká skupina ART-IG, 13. května–10. července 2011

1994–2011

Karin Finke, Kirsten Graf, Heidi Luft, Karin Machan, Wolfgang Piaschinski, Karlheinz Schnepf, Hildegard Skirde Umělecká skupina ART-IG existuje od roku 1994 a všichni členové jsou do dneška ve velmi úzkém uměleckém kontaktu. Stále platí heslo přijaté při jejím zakládání: spolupracovat – vzájemně se učit – najít při tom sebe sama. Práce vytvořené

symbioticky kritickým společenstvím jsou v těchto společných letech prezentovány na početných skupinových výstavách.

ART-IG Skupinové výstavy

1996 Deutsche Bank, Remscheid-Lennep / 1996–2001 výroční výstava Bürgerhaus Hilden / 1997 městské centrum seniorů Hilden / 1999–2000 společné formování městských bran v kulturním roce města Hilden 2000 / 2000 a 2002 galerie Dlum v Mariboru (Slovinsko), výměna umělců Hilden – Maribor / 2002 městská knihovna Hilden / 2002–2005 a 2007 výroční výstava v uměleckém prostoru Gewerbepark Hilden, podpořeno kulturním úřadem města Hildenu / 2006 výroční výstava v domě Martfeld, Schwelm / 2008 výroční výstava Bürgerhaus Leichlingen / 2009 výstava „Paralell“, umělecká výměna Hilden–Langenfeld / 2010 „Fabry-Facetten“ ke 450. výročí narození hildenského lékaře W. Fabryho / Vedle společných prezentací ART-IG vystavuje každý člen skupiny samostatně a účastní se hodnocených či nehodnocených výstav v různých městech, krajích a v jiných uměleckých sdruženích.

KARIN FINKE

Samostatné a skupinové výstavy / Art in Progress Parlament Bonn, monochromní reliéfy „Umělecká sbírka NRW“ Düsseldorf, Pedagogické odd. SAP Walldorf, Fy. Züblin Duisburg, Galerija Dlum Maribor – Slovinsko, 1. Cenou ohodnocená členská výstava „Dům hildenských umělců, ART-IG Bürgerhaus Hilden, Gewerbepark Hilden, zámek Schwelm, Mercedes Bonn, Galerie Zault Düsseldorf-Unterbach, Bürgerbüro Ratingen, Therapieklinik Meerbusch, Bürgerhaus Leichlingen

„Ve svých akrylech ukazují existenciální duševní stavy, nálady a pocity, které ve mně vyvolávají intenzivní barevné akordy a nevědomé, individuální asociace. Volím abstraktní obrazové kompozice, ve kterých jsou do sebe sesazeny osoby, krajiny a předměty. Prostory a perspektivy jsou neurčité. Lidé naší doby ve svém osamění nebo mladiství ve své skupině určují zpřetrhanou strukturu obrazu.“

KIRSTEN C. GRAF

Umělecké vzdělání u Leonarda Nienartowicze, volné kreslení, figurální malba, Hilden /kursy kreslení v Westkapelle (Holandsko) / mezinárodní letní akademie malířské tvorby Salzburg (Rakousko) u prof. Milana Knížáka Praha / prof. Bernadette Bour (Francie), prof. Erich Creme (Trier), Andreas Noßmann (Eifel), Bruce McLean (Londýn), Prof. K. G. Pfahler (Norimberk) / malířské týdny Hollersbach (Rakousko) u Mady Braun a Petera Mairingera / klášter Steinfeld u Martina Külbse / volná dílna malby Hilden. V současnosti: vedoucí kursu výchova dospělých DRK (Červený kříž) Hilden / členka skupiny ART-IG / členka představenstva Spolku Dům hildenských umělců, Hofstr. 6 / umístění na zimní výstavě 1999 / nositelka ceny zimní výstavy 2006

„Cit, vjem, myšlenka – vše se přemění v čáru a barevnou plochu. Štětcem, tužkami a křídou jsem vytvořila svůj vlastní umělecký rukopis. Mé obrazy vznikají v plynulém procesu, při němž se svět představ pracovním postupem často mění a nově vytváří. Stálým opravováním, přidáváním, pronikáním a snímáním se vydávám na cestu, která vede k požadovanému výrazu. Cílem při vstupu na nové cesty je objevit své vlastní já v neznámém. Vše neschůdné, každá vzpomínka, to, co je za mnou, je novou výzvou. Zda dominuje předmětný výrazový způsob nebo abstrakce se nedá předvídat, to se rozhoduje během procesu.“

HEIDI LUFT

Samostatné a skupinové výstavy / Zámecká kavárna Herten, technologické centrum Gladbeck, ZAP Knappschafts – nemocnice Recklinghausen, evangelická městská akademie Düsseldorf, umělecký dům Kenkmannshof Recklinghausen, LOK-ART Erkrath (hodnoceno),

oblastní výstava umění Mettmann (hodnoceno), projekt 2:1 regio arte Bergisches Land, Nephrologisches centrum Velbert, hodnocené hildenské výstavy, Markus-Gemeinde Düsseldorf, umělecký dům QQTec Hilden, Atelierhaus Meggen Luzern (Švýcarsko)

„Okolní svět viděný a zažitý na cestách i ten všednodenní je přeformován a nově komponován. Barvy a formy neustále podněcují moji fantazii a dávají podněty ke tvorbě obrazů. Během mého vývojového procesu stále více pronikalo do věcné výrazové formy abstraktní znázornění. Hlavní technikou je malba akrylovými barvami, ale také barvami olejovými, a technika koláže s použitím různých materiálů.“

KARIN MACHAN

Samostatné a skupinové výstavy / Victoria-pojišťovna Düsseldorf, Wilhelm-Fabry Museum Hilden, Kreissparkasse Düsseldorf, hodnocená oblastní umělecká výstava Mettmann, hodnocená umělecká výstava města Hilden, hodnocená výstava v Domě hildenských umělců, Projekt 2:1 regio arte Bergisch Land, Galerija Dlum Maribor (Slovinsko), Deutsche Bank AG Remscheid, One plus one Mettmann/Hilden

„Mé obrazy jsou ovlivňovány náladami. Motiv se vytváří z vědomých i nevědomých vzpomínek. Souhra barev a rukopis štětce, jednou akvarelově něžný, jednou pastózní, vypovídají o mém rozpoložení. Je to směs reality a vymyšleného. Příroda se svou mocí a silou, idyla, lidé ve svém prostředí a také všední zátiší; to vše se najde v mých pracích. Věcné se střídá s abstrakcí.“

WOLFGANG PIASCHINSKI

Výběr ze samostatných a skupinových výstav / Vodafone Eschborn, Siemens Kolín, PHARMACIA Ratingen, Telekom konferenční hotel Neuss, Günnewig Hotel Bristol, Bonn, Computer Futures Solutions Frankfurt, Fresenius Oberursel, 3M Neuss, Capital Future Bonn, Eifelhöhenklinik Marmagen, Aventis Pharma AG Frankfurt, Bad Soden, HDI Privat AG Essen, T-Systems Nova GmbH Bonn, E-Plus Düsseldorf, Sumitomo Deutschland GmbH Düsseldorf, QQTec Hilden

„Cesta se otevírá. Nořím se do hemžení města. Stávám se součástí města s jeho obyvateli a žasnou. Pozoruji lidi a dívám se stále znovu jejich jedinečnosti a jejich chování v měnících se prostředích a situacích. Kdo jsou tito lidé? Ve svých expresivně realistických obrazech malovaných akrylem na plátno hledám „vzorové odpovědi“; obrazy vznikají v řadách.“

KARLHEINZ SCHNEPF

Samostatné a skupinové výstavy / Solingen-Gräfrath „de Löw“, klinika Leverkusen, výstava QQTec v Hildenu, hodnocená výroční výstava Spolku hildenských umělců Haus Hofstr. 6, hodnocená oblastní kulturní výstava kraje Düsseldorf-Mettmann, hodnocená umělecká výstava města Hilden

„Základem mé nové řady obrazů je expresivní zobrazení krajiny. Do svého malířského procesu jsem nechal vplynout krajinu z okolí Hildenu a dojmy z malířských cest i z výletů.“

HILDEGARD SKIRDE

Samostatné a skupinové výstavy / Technologické centrum Gladbeck „Kunst im Zap“, hodnocená výroční výstava „Haus Hildener Künstler, hodnocená výroční výstava Galerie Bürgerhaus Hilden, Daimler Benz Bonn, klášter Steinfeld 800. výročí, město Hilden matriční úřad, oblastní umělecká výstava Zemské muzeum Ratingen-Hösel, muzeum Baden Solingen, zámek Martfeld Schwelur, Gewerbepark Süd Hilden, 2:2 regio arte Wipperflirth, Galerie Tour de France Königswinter, Galerije Dlum Maribor (Slovinsko), Galerie AURUM Kolín, Galerie Bürgerhaus Hilden – 1. cena poroty, Maribor (Slovinsko) Lijalent 2007, Kunsthau Langenfeld, ONEPLUSONE Velbert, Nové Město nad Metují Městská galerie Zázvorka

„Náměty mých obrazů se odvíjejí z pozorování krajiny. Přitom se k sobě přiřazují obrazové prvky, které mají svůj původ ve zkušenosti s přírodou. Příroda jako surovina a měřítko. V mých obrazech se spojují neformální atributy s ostře narýsovanými prvky svázanými s přírodou. Při malování představuje obrovský popud prapůvodní myšlenka nechat rozpadnout základní prvky a použít a formovat je stále nově. Co často působí na první pohled jako náhoda nebo jako chtivost síly a barvy, projeví se při bližším pozorování jako zcela vědomé, promyšlené a cíleně komponované.“

Překlad Marie Böhmeová

Václav Macháň – obrazy, 15. července–4. září 2011

VÁCLAV MACHÁŇ se narodil 6. prosince 1921 v Malé Čermné nad Orlicí, tam prožil pozoruhodné dětství s otcem, naplněné toulkami krajinou, které jej naučilo vnímat nejen očima. V letech 1935–1942 studoval na reálném gymnáziu v Kostelci nad Orlicí a do světa umění ho uvedl vzácný člověk, profesor Jan Fišer. Ihned po maturitě byl totálně nasazen až do konce války v roce 1945. Ještě téhož roku si doplňuje pedagogické vzdělání a stává se učitelem v Hronově a v řadě dalších míst v podhůří Orlických hor. Současně do roku 1948 soukromě studuje malbu u profesora Aloise Fišárka na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze, který jej odborně připravil. Cesta k profesionalizaci začíná v roce 1952, kdy se stává kandidátem krajské pobočky SČVU v Hradci Králové. S dalšími kolegy z východních Čech Jiřím Bergrem, Josefem Ducháčem, Jiřím Kodymem a Josefem Markem je spoluzakladatelem Skupiny 5 (1963), která úspěšně obohacuje výstavní program nejen regionu. Aktivně se účastní jejich výstav, také všech členských svazových výstav a vystavuje i samostatně. V roce 1969 ukončuje své pedagogické působení a výtvarná tvorba se stává jeho zaměstnáním, od roku 1974 je i takto evidován u ČFVU v Hradci Králové. Zabývá se malbou a grafikou. Předmětem jeho námětů je motiv krajiny, zátiší, ale i figurální kompozice s osobitým rukopisem, kdy preferuje linku s pestrobarevnou plochou. Studijní cesty v průběhu let 1969–2006 mu poskytly navštívit významné galerie v Belgii, Holandsku, Rakousku, Německu, Itálii, Rusku, Finsku a Francii. Od roku 1980 je členem Svazu českých výtvarných umělců (od roku 1990 Unie), jak v Praze, tak oblastního sdružení v Hradci Králové.

Žije a pracuje v Chocni, Litomyšlská 1514. Samostatné výstavy / Česká Skalice (1980,1994), Česká Třebová (1984), Hradec Králové (1963, 1964, 1969, 1976, 1978, 1979, 1983, 1987, 1992, 1994, 2000, 2007, 2007), Choceň (2007), Jaroměř (2003), Kostelec nad Orlicí (2003), Kuks (2005), Letohrad (2005), Litomyšl (1993, 2003, 2008, 2010), Náchod (1974, 1981, 1987, 1993, 1998, 2002), Nové Město nad Metují (1974, 1984, 2011), Nový Bydžov (1970), Potštejn (2008), Ronov nad Doubravou (1991), Staré Hrady (1998), Trutnov (2003), Týniště (2004), Ústí nad Orlicí (1999), Vysoké Mýto (1974, 1982, 1991, 1997, 2006) / Kolektivní výstavy a zastoupení / Účastnil se desítky výstav v různých místech Čech, Slovenska a v polském Wałbrzychu. Je zastoupen ve sbírkách: Galerie moderního umění Hradec Králové, Východočeská galerie Pardubice, Muzeum a Galerie Orlických hor Rychnov nad Kněžnou, Galerie výtvarného umění Náchod, Tatranská galerie v Hornom Smokovci a v soukromých sbírkách v České a Slovenské republice, Rakousku a Francii.

Jiří Marbach

Kde se v člověku bere potřeba tvořit? Ta otázka mne znepokojuje už spoustu let. Odpověď nejspíš neexistuje, ale stala se mi záminkou k nekončícímu hledání a také k setkávání s lidmi, kteří tuto potřebu mají a zároveň jim byla dána schopnost tvořit – k setkávání s lidmi, s jejich tvorbou a s jejich příběhy. Václav Macháň je jedním z těch, jejichž tvorba mne přitahuje už několik desetiletí.

Ještě na měšťance měl Václav Macháň zájmy jako všichni ostatní kluci jeho věku, velmi dobře se učil, měl samé jedničky, ale pak přišel zlom: začal malovat a od té doby pro něj nic

jiného neexistovalo. Učení šlo stranou, zajímaly ho pouze obrazy. A podobné to bylo i na gymnáziu, kam později postoupil. Páni profesori však tolerovali jeho volbu, odpouštěli mu horší výsledky v ostatních předmětech; shodli se, že je nutné ho v malování podpořit – že takové zaujetí a talent za to stojí.

Maturitu složil v době heydrichiády v roce 1942 a byl totálně nasazen na nucenou práci v Reichu. Díky několika šťastným náhodám do Německa nenastoupil, ale až do konce války pracoval jako dělník v tehdejší protektorátu. Po osvobození si doplnil pedagogické vzdělání a stal se učitelem. Seznámil se a spřátelil s akademickým malířem Aloisem Fišárkem, který mu zprostředkoval přijetí do druhého ročníku UMPRUM; z rodinných důvodů však musel se studiem skončit. S Fišárkem i nadále konzultoval své malování a udržoval přátelské vztahy. V roce 1953 byl přijat do Svazu československých výtvarných umělců, ale řádným členem se z politických důvodů stal až v osmdesátých letech. Učil do roku 1969, od té doby má svobodné povolání.

V době socialistického realismu se Václav Macháň nepustil do malířského budování světlých zítřků, nýbrž se pokoušel najít svoji vlastní cestu. Vzдал se iluze třetího rozměru: „Prostor ať ovládají sochaři, doménou malíře je plocha“. Inspiraci hledal i v čínské malbě; rozhodl se „popisovat plochu kaligraficky a plošně“ tak, aby si barva i kresba byly rovnocenné. Čára je nositelkou tvaru, barva vnáší emoce. Zvládnout plochu, znamená také ovládnout kompozici; tedy studoval kompozici. Každý jeho obraz se zakládá na promyšlené struktuře, na niž jsou upevněny náznaky skutečnosti. Do rozkreslené kompoziční osnovy komponuje barevné tóny – připomíná to vznik partitury. Každá jednotlivost se vztahuje k ostatním částem a tím také k celku. Předem volí i výběr barev, v nichž se bude obraz odehrávat. Před lety však o něco přísněji než dnes.

Hlavním námětem jeho obrazů je krajina v údolí řeky Orlice – hluboké voňavé lesy na písčích a široké louky přerušované paravány listnatých stromů: olše, vrby, osiky, topoly, jasany, duby, buky... Co druh to jiný tvar koruny, jinak nasazené větve; nejsou dva stromy stejné. Předěly krajiny, které jsou v zimě průhledné, se na jaře zatáhnou jako opony a teprve poté co je podzim obarví, se znovu krajina tiše otevře pohledům. Hloubka obrazu zůstává v očích, je pomyslná – není tvořena s pomocí perspektivy, ale přesto je naznačena; jednotlivé plány se prolínají. „Korunami stromů provívá vítr a proletují ptáci“. Václav Macháň však nezůstává pouze u krajiny. Maluje i zátiší, portréty či akty – obrazy, které působí ryze soukromě; je v nich zaklet soulad, který nám často v životě chybí. Soulad a klid. Sám o své práci říká: „Obraz chápu jako organizovanou plochu. Rozvržení věcí a barev je podřízeno lineární a barevné kompozici. Vertikály a horizontály jsou hlavními stavebními prvky. Tento řád je odvozen z přírody, kde vertikála značí růst, směřování vzhůru, horizontála klid, vodní hladinu atd. Průsečíky jsou citlivé body obrazu, místa, kde se soustřeďuje energie. Tento zákon přírody respektuji. Obrazy nevymýšlím, zásadně se opírám o realitu. Námět, to je motiv v krajině nebo v interiéru, dlouho prohlížím. Líbí se mi, proto se dívám, pozoruji, pomalu kreslím, vynechávám zbytečné detaily, povídám si s krajinou (i s modelem, když je živý), občas si napíšu, co mě právě napadá. Toto je první fáze, jakýsi proces poznávání, při kterém se začne vidět nejen očima.

V tichu a klidu ateliéru si vyvolám vzpomínky na to, co jsem zažil před motivem a začnu znovu kreslit. Hledám kompozici a barevnost, která odpovídá povaze námětu. Po několika pokusech začnu svoji představu realizovat na malých formátech. Druhý den vyberu nejlepší (Říkám mu předobraz.)

Vlastní práce na plátně, to je na obraze, je zdlouhavá, i když vím, jak by měl vypadat výsledek, protože většina problémů je již vyřešena na předobrazu. Tedy hrubá podmalba temperou, malba olejem a po nějakém čase doladění.

Každý obraz žije svým způsobem, vlastní barevností, určitou náladou. Snažím se, aby výsledný pocit byl silný. Chci, aby moje obrazy působily klidem, svou vnitřní monumentalitou.“

Je to dost dávno, co jsem našel v knížce Polštář z trávy od japonského spisovatele 19. století Sóseki Nacumeho následující řádky. Dlouho jsem si je schovával pro vhodnou příležitost: „Stane-li se člověku nepříjemným ten svět, z něhož nelze utéci, nezbyvá mu nic jiného, než aby na to zapomněl a aspoň na chvíli si tento jepičí život zpříjemnil. A to je chvíle pro básníky, aby splnili své poslání. To je vhodná chvíle pro malíře, aby se ujali svých úkolů. Necht' jsou pozdraveni všichni umělci, protože zpříjemňují náš život a obohacují naše srdce.“

Petr Suchánek

Novoměstská Zázvorka – přehlídka výtvarné tvorby,

9. září–30. října 2011

Ne každé město podobné svou velikostí našemu se může pochlubit vlastní galerií. Nové Město nad Metují to štěstí má. Již samotná scenérie krajiny s historickou částí města je velké výtvarné dílo obdivované nejen místními lidmi a návštěvníky ze všech koutů naší republiky, ale uznávané i v evropském kontextu. Magický vliv města oslovil v průběhu staletí nejednu osobnost výtvarné kultury. Bylo jen otázkou času, kdy uzraje snaha prezentovat – nebo v lepším případě dokonce uchovat – výtvarná díla vzniklá díky tomuto jedinečnému prostředí. Takový prozíravý počín vyžaduje jednak odhodlání a jednak představu jak a kde myšlenku uskutečnit. Možnost se naskytlá koncem devadesátých let minulého století při revitalizaci domu čp. 1210, kdy skupina lidí kolem vedení města v čele se starostou Pavlem Vašinou prosadila myšlenku využít objekt ke kulturním účelům. Mezi mnoha náměty převládl názor řešit absenci vhodného výstavního prostoru, který postupně vyústil ve zřízení městské galerie. A tak symbolicky v místě, kde před pěti sty lety Jan Černčický z Kácova položil základní kámen města, byla otevřena Městská galerie Zázvorka, nazvaná podle jména věže, jež je součástí objektu. Její činnost byla zahájena výstavou obsahově připravenou akademickým malířem a grafikem Vladimírem Suchánkem, výstižně nazvanou *Návraty*. Prezentovala autory se vztahem k Novému Městu nad Metují: Antonína Kybala a Josefa Marka in memoriam, z žijících Vladimíra Rocmana, Vladimíra Suchánka a Olgu Vyleťalovou. Vernisáže se zúčastnili významné osobnosti jako Rudolf Zahradník, čestný předseda Akademie věd ČR, kardiolog světového skladatel Luboš Sluka, přední český fotograf a pedagog Ludvík Baran a také uznávaný znalec výtvarného umění Josef Sůva, který výstavu uvedl. Provozovatelem galerie se stalo Městské muzeum a po skončení výstavy *Návraty*, připravilo výstavní prostory podle určeného zadání; první poschodí bylo věnováno stálé expozici, prostory v druhém poschodí výměnným výstavám. Výstavní program byl však sestavován převážně z nabídky náhodných zájemců bez obsahově promyšlené strategie. Nebylo výjimkou, že prezentované předměty byly galerijní činností vzdáleny a programově v nesouladu s původním záměrem. Odborná veřejnost tuto skutečnost nehodnotila pozitivně. Zásadní kroky k nápravě a navrácení galerie jejímu poslání byly učiněny v roce 2008, kdy byla odborně posílena. Zkvalitnil se výstavní program a zejména se začal naplňovat projekt přijatý městem v roce 2006, zabývající se sbírkotvornou činností, prezentací výtvarného umění, badatelskou a ediční činností. Městská galerie Zázvorka se postupně stává jednou z respektovaných galerií regionu – s expoziční dovedností srovnatelnou se zavedenými institucemi, umožňující uskutečňovat i výstavy se zahraniční účastí – o čemž se bylo možné v posledních letech přesvědčit. Do budoucna by galerie ráda rozvíjela započatou spolupráci se školami a nabídla veřejnosti doplňkové nevýstavní programy. Rozsah činnosti je však limitován stávajícími možnostmi provozovatele povýšit personálně již dnes nedostačující stav. Ohlédneme-li se na uplynulé desetiletí činnosti, prošla galerie svým vývojem, ale i tak nebyla ta léta marná. Celkem k dnešnímu dni bylo možné shlédnout šedesát šest výstav; v

padesáti z nich byly zastoupeny všechny formy výtvarného umění od soch a obrazů po umělecké fotografie. Buďme rádi, že Městskou galerii Zázvorku máme, protože k Novému Městu nad Metují výtvarné umění neodlučitelně patří. To ostatně dokumentuje i tato přehlídka.

Jiří Marbach

Antonín Kybal – výběr z tvorby, 5. listopadu–31. prosince 2011

* 25. 3. 1901, Nové Město nad Metují / + 15. 11. 1971, Praha

1913 –1918 studuje na reálném gymnáziu v Praze / 1919 –1925 studuje na chemicko-technologické fakultě v Praze; na Uměleckoprůmyslové škole v Praze (prof. Josef Mařatka, Karel Štipl, Arnošt Hofbauer); současně studuje na filosofické fakultě Univerzity Karlovy; získává aprobaci gymnaziálního profesora matematiky a kreslení; paralelně studuje kreslení na Vysokém učení technickém (prof. Oldřich Blažíček) / 1925 –1927 vyučuje na gymnáziu v Levicích na Slovensku, poté na gymnáziu v Plzni; opouští učitelskou profesi poté, co je povolán na gymnázium do Berehova na Podkarpatské Rusi; věnuje se malbě / 1926 vytváří své první gobelíny / 1928 zařizuje vlastní ateliér a dílny pro textilní tvorbu v Praze v Chotkově ulici – Antonín Kybal – Výroba bytových tkanin a atelier pro textilní dessin / 1929 začíná spolupracovat s institucemi Artěl a Krásná jizba Družstevní práce / 1930 začíná spolupracovat s architekty na komplexních řešeních interiérů i na textilních doplňcích nábytku (arch. Ladislav Žák, Vladimír Grégr ad.) / 1931 stává se členem výtvarného odboru Umělecké besedy a členem Svazu československého díla / 1931– 1939 působí jako vedoucí textilního oddělení Krásné jizby Družstevní práce; je poradcem Krásné jizby pro uměleckořemeslné a průmyslové výrobky, přispívá do časopisů Žijeme a Panorama / 1935 uspořádána samostatná výstava v Alšově síni Umělecké Besedy; získává stříbrnou medaili Zemské jednoty společnosti pro Čechy / 1938 získává medaili na I. Internationale Handwerksausstellung v Berlíně / 1939 vlastní dílny končí činnost; navrhuje venkovský dům v Ptáčově u Třebíče / 1939 –1945 žije a tvoří v Ptáčově / 1939 –1948 výtvarným vedoucím Krásné jizby / 1940 stříbrná medaile na trienále v Miláně / 1945 –1970 profesorem na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v Praze / 1946 končí provoz vlastního ateliéru / 1947 získává zlatou medaili na trienále v Miláně / 1948 jmenován výtvarným poradcem československých textilních závodů; stává se členem ideové komise Textilní tvorby a vedoucím výtvarníkem návrhářského ateliéru Textilní tvorby (později ÚBOK) / 1949 uspořádána samostatná výstava ve Svazu československého díla / 1950 –1955 intenzivně se věnuje krajinomalbě / 1952 začíná se soustavnou tvorbou tapiserií / 1953 zvolen předsedou výtvarné rady n. p. Centrolen, předsedou katedry textilního výtvarnictví, členem její umělecké rady a habilitační komise / 1955 uspořádána samostatná výstava krajinomaleb v Alšově síni Umělecké besedy / 1956 zvolen předsedou stálé komise pro posuzování textilních výrobků při ministerstvu obchodu a spotřebního průmyslu / 1958 vychází publikace vlastních textů Kapitoly o textilním umění / 1958 navrhuje expozici Vkus pro Československý pavilon na Světové výstavě v Bruselu / 1959 získává dvě Grand prix a zlatou medaili na Světové výstavě v Bruselu / 1960 podílí se na přípravě výstavy 15 let Československa v bruselském pavilonu v Praze (expozice textilního průmyslu) / 1960 vychází monografie Antonín Kybal od Jana Spurného / 1967 navrhuje řešení expozice Inspirace pro Světovou výstavu v Montrealu; získává bavorskou státní cenu a zlatou medaili na výstavě Handwerksmesse v Mnichově / 1971 připravuje k vydání publikaci vlastních textů O textilním výtvarném projevu, vychází v roce 1972 (Uveden je pouze výběr nejvýznamnějších výstav a ocenění.) Antonín Kybal byl nejvýraznější osobností českého designu bytového textilu a inovátorem textilní tvorby 20. století, kterou svým dílem a později pedagogickým působením pozvedl ze sféry konzervativního a upadajícího tradičního řemesla ve zcela svébytný umělecký výrazový prostředek, odpovídající jazyku modernismu. Textilní tvorbě vtiskl důraz na osobité výtvarné zpracování, vycházející z přirozených vlastností materiálu a osvobodil ji tak od předchozí imitativní závislosti na

dominantních oborech vizuální kultury. Hlavním Kybalovým přínosem byla schopnost prosadit vysoké estetické, řemeslné a materiálové nároky v průmyslové výrobě a prolnout je s aktuálními potřebami společnosti. Z tohoto hlediska byla vrcholným obdobím 30. léta, která díky kulturně příznivému milieu a relativně stabilní prosperitě českého průmyslu přála kultivované masové produkci. Období, kdy Kybal intenzivně zkoumal materiálové a technické možnosti, experimentoval a inovoval, bylo zásadní určující etapou jeho tvůrčího zrání, krystalizujícího v okruhu pražského avantgardního jádra. Jeho snahy, zohledňující funkcionalistickou estetikou strojové výroby, dosáhly vrcholu ve spolupráci s Družstevní prací, nejvýznamnější kulturní institucí meziválečného Československa. Neméně významnou úlohu zastala Kybalova tvorba v poválečném období při reorganizaci znárodněného průmyslu, kdy dobový požadavek na uplatnění výtvarníka ve výrobě na čas poskytoval novou výzvu, na kterou Kybal reagoval z pozice poradce Československých textilních závodů. Současně s prací pro průmyslovou výrobu se intenzivně projevuje Kybalův zájem o individuálně řešené realizace v podobě náročně zpracovaných originálů, na jejichž provedení se tvůrčím způsobem podílela Kybalova žena Ludmila. Tyto paralelně se rozvíjející přístupy dospěly k syntéze reprezentované především úspěšnou expozicí výstavy Expo '58 v Bruselu, která rovněž ukázala výsledky Kybalovy pedagogické práce. Kybal během svého pedagogického působení na Vysoké škole uměleckoprůmyslové v letech 1945–1970 vychoval dvě generace textilních výtvarníků, mnohdy působících v oboru dodnes. Fenomén tzv. Kybalovy školy, ateliéru, kterým prošlo přes sto studentů, tak jednoznačně určil směřování české textilní tvorby 2. poloviny 20. století.

Dílo Antonína Kybala bylo v době svého vzniku hojně a s velkými úspěchy vystavováno i v zahraničí, kde se mu nyní, v průběhu posledních let, dostává vzrůstající pozornosti jak z okruhu historie a teorie umění a designu, tak i ze strany sběratelů. V domácím prostředí bylo dílo veřejnosti představeno výstavně i publikačně hlavně v 60. letech, pozdější prezentace se buď zaměřily na specifickou oblast tvorby, nebo poskytly velmi selektivní průřez. Nedávná výstava uspořádaná Severočeskou galerií výtvarného umění v Litoměřicích poskytla příležitost nahlédnout osobnost Antonína Kybala komplexně, v celé šíři tvůrčích projevů. Novoměstská prezentace výběru z díla přinesla selektivní průřez klíčovými etapami tvorby od návrhů koberců a textilií třicátých a čtyřicátých let přes návrhy volné textilní tvorby padesátých a šedesátých let až ke kresbě, malbě a kombinovaným technikám závěru Kybalova života. Reprezentativní soubor představoval na tři desítky návrhů, kreseb a maleb a dvě tapiserie, realizované autorovou ženou Ludmilou.

PhDr. Lucie Vlčková Ph.D, Uměleckoprůmyslové museum Praha